

Lena Gunnarsson

Samtyckesdynamiker. Sex, våldtäkt och gråzonen däremellan.

Studentlitteratur 2020

Sedan 2018 har vi en förnyad lag för sexualbrott (Brottsbalk 1962: 700, kapitel 6). Lagen avser oaksamhetsbrott, och i det ligger att den som har sex med andra ska ha säkerställt att de/den deltar frivilligt. Enkelt uttryckt kan det förklaras som att den som har blivit utsatt för sexuella övergrepp och våldtäkt inte ska ha behövt försvara sig kraftfullt; det är förövaren som ska ha säkerställt att sexakten var frivillig. Även om begreppet oaksamhetsbrott är det som definieras i lagtexten, är samtycke det begrepp som används bland allmänheten när ofrivilligt sex är på tapeten. Att definiera och förstå samtycke är dock komplext. Lena Gunnarsson är helt rätt i tiden när hon i sin bok fokuserar på gråzonssituationer och samtyckesdynamiker.

Med fokus på det problematiska med samtycke genomförde Gunnarsson 20 intervjuer med kvinnor och män med varierande sexuella erfarenheter. I intervjuerna berördes situationer där sexuella gränser hade överträtts eller där den intervjuade inte riktigt visste om det var en överträdelse eller ej. För att nyansera bilden av att samtyckte främst avser heterosexuella relationer intervjuades även homo- och bisexuella personer. Urvalet utgår dock från tvåkönsmodellen: det är kvinnor och män som intervjuas och det är kvinnor och män som tolkas.

Genomgående problematiserar Gunnarsson hur frivilligt deltagande kan förstås genom filosofiska, genusvetenskapliga och kommunikativa perspektiv. Gunnarsson synliggör att diskursen om samtycke bygger på att människor är rationella varelser med integritet och autonomi. Något som utmanats inom feministisk forskning, där förståelsen av frihet snarare har pekat på att friheten är beskuren av relationella, normerande och materiella orsaker. Gunnarsson lägger fokus på autonomins begränsningar genom att synliggöra att vi är relationella varelser som ständigt formas av och formar andras villkor. Sex med andra blir aldrig frikopplat från det relationella och i det återfinns makt, förhandlingar, omsorg, hänsyn och mycket annat som påverkar oss som människor. Sex med andra är, som Gunnarsson uttrycker det, en dialektisk process. Fantasien om det neutrala tillståndet där en fritt kan välja att samtycka eller ej är just en fantasi. Och kanske vill vi inte heller ha neutralt sex. I intervjuerna framkommer att det delvis är det relationella där vi påverkas av andra som gör sex till njutning.

Den levande konflikt som finns inbyggd i det mellanmännsliga har ingen enkel lösning. Samtycke sker oftast icke-verbalt och indirekt, och här ger bokens empiri exempel på komplexiteten i att veta när och vad någon annan vill, men också hur en själv signalerar detta. Gunnarsson sorterar upp önskat och oönskat samtyckt sex och kommer där in på det som intresserar mig: ställa-upp-sex. I min forskning handlar det om personen med genitala smärtor

som ställer upp på sex, trots att det gör ont. I Gunnarsson empiri är inte smärtan ett hinder, men drivkrafterna är lika: personen vill värna om relationen, undvika konflikt eller ställer upp för att det förväntas att en har sex med visst intervall i en relation. Gunnarsson visar att ställa upp på sex är kopplat till vårt beroende av varandra. Att ställa upp på sex är dock inte könsneutralt: kulturellt finns förväntningar på att kvinnor i högre grad än män sätter andras behov före sina egna. I boken finns dock exempel på när män ställer upp på sex för att de förväntas göra det.

Från ett perverst perspektiv bekymrar boken en del. Gunnarsson försöker ge BDSM en självklar plats i boken, men märkbart är att hon inte har förståelse för hur maktförskjutningar och gränsöverskridanden som är önskade kan förstås. Gränsöverskridande och undergivenhet analyseras som om makten ligger hos den dominanta personen. Lek med maktförskjutningar är dock inte det samma som att fördelningen av makten är reell. Den dominanta involverar sig i maktförskjutningen i lika hög grad som den undergivna. Gunnarsson vill även koppla samman diskussioner mellan BDSM och sex som självskadebeteende tydligare, trots att hon konstaterar att BDSM-utövare i flera studier visat sig ha god psykisk hälsa. Hon förbigår även att det finns studier som visar på bättre psykisk hälsa hos BDSM-utövare än genomsnittet. I sin snäva analys av BDSM tappar Gunnarsson helt bort att vaniljsex kan vara minst lika skadligt (och njutbart) som BDSM. Vaniljsexets skadlighet tar sig bara andra uttryck, som

exempelvis att ställa upp på vaginalsamlag om och om igen fastän en har ont i slidmyningen och smärtan förvärras av den ständigt upprepade akten.

När Gunnarsson skriver om att sexuella misstag sker och att vi kan försöka reparera dem genom kommunikation och lyhördhet kopplar hon in BDSM-kulturen som ett bra exempel på en utvecklad kultur för samtycke och att hantera misstag. Inom BDSM-kulturen framhålls behovet av att hantera situationer efteråt – oavsett om oönskade gränsöverskridanden skedde eller ej. Det blir ett sätt att använda det upplevda för att utveckla sin gemensamma sexuella situation. Gunnarsson nämner SSC (*safe, sane and consensual*) som utvecklas inom BDSM för att hålla utövandet inom rimliga gränser, men missar den senare utvecklingen av RACK (*risk aware consensual kink*) som är ett förhållningsätt för att kunna diskutera att det finns risker med BDSM och att det måste finnas medvetenhet om dessa för att kunna samtycka. Det går inte att utlova riskfritt BDSM-utövande, liksom det inte går att utlova riskfritt vaniljsex. Det finns nivåer av risk att förhålla sig till oavsett om det handlar om BDSM eller vaniljsex.

Frånsett bristen på förståelse av queera och perversa perspektiv utgör boken ett starkt bidrag till hur vi kan förstå sexuella handlingar som processer inbäddade i historiska, kulturella och sociala normer. I samtycket går det inte att dra skarpa gränser, samtycke är dynamiskt och vi vet inte alltid när det blev rätt eller fel. Gunnarsson betonar samtycket som något som händer i nuet, vad en ville igår är inte

intressant. Det går inte att eliminera risken för missförstånd i det sexuella samspelet, därför behöver vi vara medvetna om den. Vi behöver gå in i sexuella samspel med omsorg och respekt menar Gunnarsson.

En styrka med boken är att Gunnarsson genomgående sätter ord på och analyserar företeelser som kan vara svåra att få syn på annars, som exempelvis förförelse kontra våldförelse, sexuellt osårbara män, ömsesidighetens tyranni och bestämda kontra obestämda mallar. Att benämna och problematisera sådant som tas för givet i sexuella relationer gör att boken bidrar till att ge redskap för att diskutera det svåra med samtycke och gråzoner. Att, som Gunnarsson gör, komplicera och utmana hur samtycke kan förstås och göras, och låta ambivalensen och svårigheterna stå kvar utan att försöka hitta lösningar och enkla svar, är ett starkt bidrag till forskningen och kunskapen om sexualitet och mellanmänniska möten.

Renita Sörensdotter

Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

3

Karin Milles

Jag måste, när ingen annan vill. Kvinnorättskämpen Sophie Sager

Natur & Kultur 2021

I biografen *Jag måste, när ingen annan vill. Kvinnorättskämpen Sophie Sager* skildrar Karin Milles en fascinerande livshistoria

över en stridbar kvinna från perioden före förra sekelskiftets rösträttsrörelse. Milles är verksam som docent i svenska vid Södertörns högskola och beskriver sig själv som feministisk forskare med ett särskilt intresse för kvinnohistoria. Idén till biografen om Sophie Sager fick hon av Ulla Manns med boken *Upp systrar, väpnar er!* (2005) om kvinnliga pionjärer under 1800-talet.

Sophie Sager föddes 1825 i Byarum socken i Småland och tog sig som 23-åring från Jönköping till Stockholm för att arbeta som sömmerska. Kort efter ankomsten till Stockholm 1848 blev hon utsatt för ett våldtäktsförsök och svårt misshandlad av sin hyresvärd, stallmästare Gustaf Möller. Hennes skador dokumenterades av läkaren Johan Brisman, med vars hjälp hon polis-anmälde Möller för övergreppet. Anmälan ledde till en rättegång där hon skötte sitt eget försvar. Det Sagerska målet blev en uppmärksammas följetong i dagspressen, som hånade Sophie Sager som galen och utan moral. Det längsta kapitlet i biografen handlar om det Sagerska målet med en spännande skildring av turerna i rättsfallet som följdes av dagspressen. Boken börjar även med en scen i Stockholms